

ΜΕΛΕΤΕΣ

- Γ. Τσάκνη, Α. Πλεύρη & Στ. Σταματόπουλος, «Η διοίκηση της δικαιοσύνης κατά το νέο δικαστικό χάρτη»
- Ε. Akgunduz, «Επαγγελματικά συνταξοδιοτικά προγράμματα και οι αποφάσεις ΔΕΕ C-674/18, C-675-18 & ΑΠ 430/2024»
- Ε.Ο. Βουβονίκος, «Η έκταση της εκλογικής δικαιοδοσίας του Ανωτάτου Ειδικού δικαστηρίου μετά τους ν. 4804/2021, 5019/2023 & 5043/2023»

ΣΧΟΛΙΑΣΜΕΝΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

- ΣτΕ 270/2025, «Η καθυστέρηση απονομής δικαιοσύνης - Η άρνηση αναγκαστικής εκτέλεσης κατά αλλοδαπού Δημοσίου - Η ζημιά από κυβερνητική πράξη και το δικαίωμα αποζημίωσης του πολίτη», σχόλιο Αντ. Αργυρού
- ΑΠ 1893/2024, «Οι εξαιρέσεις ασφαλιστικής κάλυψης κατ' άρθρ. 6β' ν.δ. 489/1976», σχόλιο Π. Βρεττού

- ΑΠ 855/2024, «Η έννοια του εργατικού ατυχήματος», σημείωμα Γ. Βλασσόπουλου
- ΑΠ 577/2022, ΑΠ 892/2022, ΑΠ 1083/2022, ΑΠ 1289/2022, ΑΠ 940/2023 & ΑΠ 65/2024, «Αποζημίωση καταθετών από επενδύσεις σε Τραπεζικά προϊόντα», σχόλιο Ν. Μιχελή
- ΑΠ 54/2023, «Πτώχευση κεφαλαιουχικής εταιρείας και εκκαθάριση χρηματοπιστωτικού ιδρύματος», σημείωμα Δ. Κυριακάρκου
- Πεντ/λεςΕφΛάρισας, «Εξαίρεση Εισαγγελέως λόγω συμμετοχής σε προηγούμενη δίκη», σχόλιο Δ. Αρβανίτη
- ΜονΕφΑθ 5230/2024, «Ο χρόνος παραγραφής από συμβατική και αδικοπρακτική ευθύνη σε διαφορές από οριζόντια ιδιοκτησία», σημείωμα Κ. Γιαννούλη
- ΣυμβΠλημ/κωνΑθ 3679/2024, «Η άρση κατάσχεσης ψηφιακών πιστηριών», σχόλιο Γ.-Μ.Ν. Καλογήρου

- ΔιοικΠρωτΠειραιά 14/2024, «Η υποχρέωση ειδικής αιτιολόγησης απόφασης παράτασης ειδικής κράτησης», σχόλιο Α. Γκρίμπα
- ΜονΠρωτΑΛ/λης 221/2022, «Η άσκηση προφορικής ανταίτησης για τη ρύθμιση της επικοινωνίας σε αίτηση ρύθμισης της επιμέλειας τέκνου», σημείωμα Χ. Μουζάκη

ΕΠΙΚΑΙΡΑ - ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Π. Μάζη, «Η Δικαιοσύνη σε Κρίση»
- Μ. Γρηγοροπούλου, «Κίνδυνοι από τη μεταβίβαση ακινήτου ως μεταβίβαση περιουσίας κατ' άρθρ. 479 ΑΚ»
- Γ. Μ. Αναστασόπουλος, «Η διαπάλη Κράτους Δικαίου και δικαστικής εξουσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση»
- Α. Γκουρμπάτης, «Ενδείκτες κατάφασης ενδεχόμενου δόλου στα αδικήματα της θανατηφόρας έκθεσης και του εμπρησμού»

ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ

Δικηγορικός
Σύλλογος
Αθηνών

ΒΡΑΒΕΙΟ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

Ενδείκτες κατάφασης ενδεχόμενου δόλου στα αδικήματα της θανατηφόρου έκθεσης και του εμπρησμού

Ανδριανού Γκουρμπάτση

Αντιστράτηγου – Υπαρχηγού ΠΣ, ε.α., Νομικού

I. Εισαγωγικά

Ως γνωστόν, το ζήτημα του προσδιορισμού του ενδεχόμενου δόλου και της περαιτέρω διάκρισης αυτού από την ενσυνείδητη αμέλεια, αποτελεί ένα από τα πλέον εριζόμενα στην επιστήμη και τη νομολογία ζητήματα. Και τούτο, γιατί τα όρια μεταξύ ενδεχόμενου δόλου και ενσυνείδητης αμέλειας είναι δυσδιάκριτα, καθώς βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση αλληλοαποκλεισμού, αλλά και αλληλοσυμπληρώσεως. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη σύγχυσης των δύο ως άνω μορφών υπαιτιότητας, ως δύο συγγενικών μορφών στο Ποινικό Δίκαιο, είναι γενικώς εμφανής, μεταξύ άλλων δε, ειδικότερα στα εγκλήματα, που τελούνται κατά την πρόκληση μιας θανατηφόρου πυρκαγιάς, όπως του θανατηφόρου εμπρησμού και του εμπρησμού σε δάση, καθώς και της θανατηφόρου έκθεσης.

II. Εγκλήματα που τελούνται επί θανατηφόρου πυρκαγιάς

Με την πρόκληση (είτε με ενέργεια ή με παράλειψη) θανατηφόρου πυρκαγιάς, αν αυτή βέβαια δεν οφείλεται σε φυσικά αίτια, λ.χ. κεραυνό, σεισμό, ή σε τυχαίο γεγονός, αλλά μόνο σε ανθρωπογενή αίτια, μπορεί να θεμελιώνεται αντικειμενικά, συντρεχουσών φυσικά και των λοιπών αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων κατά περίπτωση, τόσο το αδίκημα του θανατηφόρου εμπρησμού και εμπρησμού σε δάση (άρθρο 264 § 1, περ. δ' και 265 § 1, περ. δ' του ΠΚ αντίστοιχα), όσο και της θανατηφόρου έκθεσης (άρθρο 306 §§ 1 και 2, περ. β' του ΠΚ). Πιο αναλυτικά:

A. Οι νομοτυπικές μορφές του εγκλήματος του εμπρησμού

1. Εμπρησμός

Από τις διατάξεις του άρθρου 264 § 1 του ΠΚ

προκύπτει, ότι για τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του (βασικού) εκ δόλου εγκλήματος εμπρησμού απαιτούνται: α) πρόκληση πυρκαγιάς με οποιοδήποτε μέσο και τρόπο και β) δυνατότητα πρόκλησης (με πράξη ή παράλειψη) είτε κοινού κινδύνου σε ξένα πράγματα ή κίνδυνο για άνθρωπο, ενώ υποκειμενικά απαιτείται δόλος, συνιστάμενος στη θέληση να προξενηθεί πυρκαγιά και στη γνώση ότι απ' αυτή μπορεί να προκληθεί κίνδυνος σε ξένα πράγματα¹. Ο δόλος αρκεί να είναι και ενδεχόμενος. Για την εκ του αποτελέσματος δε διακρινόμενη μορφή του θανατηφόρου εμπρησμού απαιτείται υποκειμενικά δόλος οποιουδήποτε βαθμού (άμεσος ή ενδεχόμενος) για το βασικό έγκλημα και αμέλεια για το βαρύτερο αποτέλεσμα του θανάτου άλλου (άρθρο 264 § 1, περ. β' του ΠΚ).

2. Εμπρησμός σε δάση

Από τις διατάξεις του άρθρου 265 § 1 του ΠΚ προκύπτει, ότι για την στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης του (βασικού) εκ δόλου εγκλήματος του εμπρησμού σε δάση απαιτείται η πρόκληση με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο πυρκαγιάς σε δάσος ή δασική έκταση, κατά την έννοια του νόμου ή σε έκταση που έχει κηρυχθεί δασωτέα ή αναδασωτέα, ενώ υποκειμενικά απαιτείται δόλος, που συνίσταται στη θέληση να προξενηθεί πυρκαγιά και τη γνώση, ότι αυτή εκδηλώνεται σε έκταση που υπάγεται στις διατάξεις του νόμου². Ο δόλος αρκεί να είναι και ενδεχόμενος. Για την εκ του αποτελέσματος δε διακρινόμενη μορφή του θανατηφόρου εμπρησμού σε δάση απαιτείται υποκειμενικά δόλος

1. Γκουρμπάτσης Α., Ο εμπρησμός στο νέο ΠΚ και τα ανακόποντα ζητήματα μετά τον ν. 5090/2024, ΠειρN 2024 / τ. 2. 115.

2. Γκουρμπάτσης Α., ό.π., 118.

οποιοδήποτε βαθμού (άμεσος ή ενδεχόμενος) για το βασικό έγκλημα και αμέλεια για το βαρύτερο αποτέλεσμα του θανάτου άλλου (άρθρο 265 § 1, περ. δ' του ΠΚ).

Β. Το έγκλημα της έκθεσης

Από τις διατάξεις του άρθρου 306 του ΠΚ προκύπτει, ότι η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της έκθεσης, το οποίο είναι έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης, τελείται με δύο τρόπους και ειδικότερα, είτε με την έκθεση άλλου, έτσι ώστε να καταστεί αβοήθητος (έκθεση υπό στενή έννοια), είτε με την άφεση αβοήθητου του προσώπου που βρίσκεται υπό την προστασία του δράστη (έκθεση υπό ευρεία έννοια). Η έννοια των φράσεων του νόμου «καθιστά αβοήθητο» και «αφήνει αβοήθητο» είναι ότι και στις δύο αυτές περιπτώσεις δημιουργείται κατάσταση «ενδεχόμενου» κινδύνου για τη ζωή ή την υγεία του παθόντος ή επίτασης του επισυμβάντος κινδύνου³.

Ειδικότερα, ο πρώτος τρόπος τέλεσης του εγκλήματος της έκθεσης (υπό στενή έννοια), υπάρχει όταν με μια θετική ενέργεια (ή παράλειψη) του δράστη, το θύμα μεταφέρεται από μία σχετικώς ασφαλή θέση σε μία άλλη ανασφαλή και έτσι εκτίθεται σε κίνδυνο η ζωή ή η υγεία του. Αντίθετα κατά τον δεύτερο τρόπο πραγμάτωσης του εγκλήματος της έκθεσης υπό ευρεία έννοια, που είναι η «άφεση του θύματος αβοηθήτου» και ως έγκλημα γνήσιο παράλειψης, διαρκές και ουσιαστικό (αφού το αποτέλεσμα είναι η διακινδύνευση αυτού), συντελείται, όταν ο δράστης αφήνει αβοήθητο πρόσωπο εγκαταλείποντας αυτό στην υπάρχουσα κατάσταση, όπου είναι ενδεχόμενος ο κίνδυνος ζωής ή υγείας, δηλαδή, δεν παύει ή δεν εξουδετερώνει τον κίνδυνο, που ήδη απειλεί τη ζωή ή την υγεία του προσώπου, που έχει υπό την προστασία του ή έχει την υποχρέωση διατροφής ή περίθαλψης ή μεταφοράς του προς διάσωση. Δηλαδή, εδώ το θύμα βρίσκεται ήδη σε κατάσταση κινδύνου, χωρίς και πάλι να είναι πιθανή από αλλού η βοήθειά

του. Η ως άνω υποχρέωση δύναται να πηγάζει, είτε από ρητή διάταξη νόμου ή σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων, που συνδέονται με ορισμένη έννομη σχέση του υπόχρεου, είτε από σύμβαση, είτε από προηγούμενη συμπεριφορά του υπαιτίου, από την οποία δημιουργήθηκε ο κίνδυνος του εγκληματικού αποτελέσματος. Το έγκλημα της έκθεσης, ως έγκλημα ενέργειας, μπορεί να τελεσθεί και με παράλειψη (άρθρο 15 του ΠΚ). Προϋποτίθεται, ότι συντρέχει και αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παράλειψης και του αποτελέσματος, η οποία θεωρείται υπάρχουσα, όταν γίνει αποδεκτό ότι, αν γινόταν η επιβεβλημένη ενέργεια, που δεν έγινε, με πιθανότητα η οποία εγγίζει τα όρια της βεβαιότητας, δεν θα επερχόταν το συγκεκριμένο εγκληματικό αποτέλεσμα. Η αβοηθήτη θέση, στην οποία περιάγεται το θύμα, πρέπει να είναι τέτοια, που να μην μπορεί να βοηθήσει τον εαυτό του και να μην αναμένεται με ασφάλεια ή έστω μεγάλη πιθανότητα βοήθεια απ' έξω για την αποτροπή του κινδύνου, ή, με άλλα λόγια, συνίσταται στη δημιουργία όρων με τους οποίους αρχίζει μια αυτοδύναμη διαδικασία που θα οδηγήσει σε βλάβη του έννομου αγαθού της ζωής, αν δεν ανακοπεί με οποιονδήποτε τρόπο⁴. Επομένως, είναι αδιάφορο εάν αναμένεται με βεβαιότητα ή με υψηλή πιθανότητα η παροχή βοήθειας από τρίτο ή από τύχη και τελικά το θύμα διασωθεί, αφού στα εγκλήματα ειδικής διακινδύνευσης, στα οποία εντάσσεται και η έκθεση, η συμπεριφορά του δράστη εξαντλείται στην πρόκληση του κινδύνου και δεν συνδέεται με την επέλευση της βλάβης. Επιπλέον, σε αντίθεση με την έκθεση υπό στενή έννοια, εδώ το θύμα βρίσκεται ήδη σε κατάσταση κινδύνου, χωρίς και πάλι να είναι πιθανή από αλλού η βοήθειά του. Για την πραγμάτωση του δεύτερου αυτού τρόπου τέλεσης του εγκλήματος της έκθεσης δεν είναι απαραίτητο να εγκαταλειφθεί, με την έννοια του τοπικού χωρισμού, το θύμα αβοήθητο, αλλά αρκεί να αφεθεί τούτο αβοηθητο⁵.

Για την υποκειμενική υπόσταση του εγκ

3. ΑΠ 1554/2023, ΑΠ 1147/2023.

4. ΑΠ 1138/2022, ΑΠ 838/2020.

5. ΑΠ 1554/2023, ΑΠ 1147/2023.

κλήματος της έκθεσης απαιτείται να έχει ο δράστης δόλο, έστω και ενδεχόμενο, να προβλέπει, δηλαδή, ως ενδεχόμενο και να αποδέχεται τον κίνδυνο ή και την επίταση του ήδη υπάρχοντος κινδύνου για τη ζωή ή την υγεία του θύματος και όχι το θάνατο ή τη σωματική του βλάβη. Κατά δε την προπαρατεθείσα § 2 του άρθρου 306 του ΠΚ, αν από την έκθεση προκληθεί από αμέλεια του δράστη βαριά βλάβη της υγείας του παθόντος, τότε επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών, ενώ αν προκληθεί θάνατος, τότε επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα ετών. Πρόκειται για έγκλημα εκ του αποτελέσματος (άρθρο 29 του ΠΚ) και υποκειμενικά απαιτείται δόλος, έστω και ενδεχόμενος μεν, για το βασικό έγκλημα της έκθεσης, αμέλεια δε του δράστη για την επέλευση του βαρύτερου αποτελέσματος του θανάτου. Περαιτέρω, η πρόκληση του συγκεκριμένου κινδύνου με ενέργεια ή με παράλειψη {έκθεση εν στενή έννοια} ή η επίταση του ήδη υπάρχοντος κινδύνου με παράλειψη της άρσης του (της αποτροπής του) (έκθεση εν ευρεία έννοια) πρέπει να είναι το αποτέλεσμα της πράξης ή παράλειψης του δράστη και μάλιστα σε χρονική συνοχή με την πράξη ή την παράλειψη. Απαιτείται και αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της έκθεσης (εν στενή ή εν ευρεία έννοια) και του θανάτου⁶.

III. Διάκριση – κριτήρια "ενδείκτες" του ενδεχόμενου δόλου από την ενσυνειδητή αμέλεια

A. Έννοια - είδη δόλου και αμέλειας

Στην επιστήμη αλλά και στο άρθρο 27 του ΠΚ, ως προς τα είδη του δόλου, ακολουθείται η τριχοτόμηση. Πιο αναλυτικά τα είδη αυτά είναι: α) ο άμεσος δόλος α' βαθμού (δόλος σκοπού ή επιδίωξης), όταν ο δράστης γνωρίζει ως βέβαιη ή ενδεχόμενη την παραγωγή των περιστατικών που συγκροτούν την νομοτυπική μορφή εγκλήματος και επιδιώκει την παραγωγή τους, β) ο άμεσος δόλος β' βαθμού (αναγκάιος δόλος), όταν ο δράστης γνωρίζει ως βέβαιη την παραγωγή των πιο πάνω περι-

στατικών και αποδέχεται την παραγωγή τους και γ) ο ενδεχόμενος δόλος, όταν ο δράστης γνωρίζει ως πιθανή την παραγωγή των πιο πάνω περιστατικών και αποδέχεται επίσης την παραγωγή τους⁷. Ο ποινικός νομοθέτης στο άνω άρθρο καθώς και η πρόσφατη νομολογία υιοθέτησαν, ως προς την ύπαρξη ενδεχόμενου δόλου, από τις διατυπωθείσες κατά καιρούς βουλευτικές θεωρίες, τη θεωρία της εγκληματικής επιδοκμασίας⁸.

Περαιτέρω, στη διάταξη του άρθρου 28 του ΠΚ περιγράφεται το περιεχόμενο της αμέλειας, η οποία εκλαμβάνεται ως αμιγώς υποκειμενικό μέγεθος. Ειδικότερα στη διάταξη αυτή περιγράφονται αρχικά τα οντολογικά στοιχεία της αμέλειας, που συνίστανται στο ότι ο υπαίτιος είτε δεν προέβλεψε το αποτέλεσμα που προκαλεί η πράξη του (μη συνειδητή αμέλεια), είτε το προβλέπει μεν ως πιθανό, πιστεύει όμως τελικά, ότι δεν θα επέλθει (ενσυνειδητή αμέλεια). Επιπλέον περιγράφονται τα αξιολογικά στοιχεία της αμέλειας, για τη συγκρότηση της οποίας είναι αναγκαίο ο υπαίτιος να έχει πραγματώσει την αντικειμενική υπόσταση ενός εγκλήματος λόγω έλλειψης της προσοχής που όφειλε κατά τις περιστάσεις και μπορούσε να καταβάλει.

Περαιτέρω, με ενδεχόμενο δόλο πράττει εκείνος που προβλέπει ως πιθανό (ενδεχόμενο) το εγκληματικό αποτέλεσμα και το αποδέχεται, με την έννοια ότι συγκατατίθεται προς αυτό, το επιδοκιμάζει, έστω κι αν δεν επιθυμεί την επέλευσή του⁹. Ο υπαίτιος δηλ. δεν θέλει ούτε επιδιώκει το εγκληματικό αποτέλεσμα, το προβλέπει όμως ως ενδεχόμενη συνέπεια της ενέργειας ή παράλειψής του και το αποδέχεται. Η αποδοχή ειδικότερα του εγκληματικού αποτελέσμα-

7. Βλ. αιτιολ. έκθ. ν.ΠΚ, άρθρ. 27, Ανδρουλάκη Ν, Ποινικό Δίκαιο, ΓενΜ, 1986,9, υποσ. 2, με παρατ. της ατυχούς έννοιας του «ενδεχόμενου», δεδομένου ότι πρόκειται για υπαρκτό, δεδομένο δόλο, Μαγκάκη Γ.-Α., Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα, ΓενΜ, 1984, 306, Μυλωνόπουλου Χρ., Ποινικό Δίκαιο, ΓενΜ, τ. Ι, 2007, 239, Συμεωνίδου - Καστανίδου Ε., σε Μανωλεδάκη Ι., Ποινικό Δίκαιο-Επιτομή ΓενΜ, 2005, 216 επ.

8. ΑΠ 1062/2023, ΑΠ 951/2022, ΑΠ 755/2022, ΑΠ 1759/2019.

9. ΑΠ 523/2024.

6. ΑΠ 1554/2023, ΑΠ 1147/2023.

τος, ως όρος που τίθεται υπό νομική ή αντικειμενική έννοια, αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο της έννοιας του ενδεχόμενου δόλου και εννοιολογικά είναι εντελώς διαφορετική από την πεποίθηση (πίστη) ή την ελπίδα ή ευχή αποφυγής του (μη επελεύσεώς του), η οποία πεποίθηση ή ελπίδα ή ευχή αποτελεί, κατά το άρθρο 28 του ΠΚ, στοιχείο της ενσυνείδητης αμέλειας, αλλά και την ειδοποιό διαφορά μεταξύ αυτής και του ενδεχόμενου δόλου, αφού η πρόβλεψη του εγκληματικού αποτελέσματος αποτελεί κοινό και των δύο τούτων στοιχείο¹⁰. Έτσι αποδέχομαι τον κίνδυνο επελεύσεως του αποτελέσματος σημαίνει, σταθμίζω τα υπέρ και τα κατά με βάση τα δεδομένα στοιχεία και αποφασίζω να προβώ στην πράξη, επειδή αυτό μου είναι σημαντικότερο από το φόβο μήπως επέλθει τελικά το αποτέλεσμα¹¹. Αποδοχή δεν σημαίνει μόνον επιδοκιμασία, αλλά και σοβαρός υπολογισμός και συγκατάθεση και τελική συμφωνία προς την επέλευση του αποτελέσματος¹². Σημαίνει μια εχθρική προς το έννομο αγαθό στάση του δράστη. Ως αποδοχή δεν νοείται ούτε η επιδίωξη του ενδεχόμενου αποτελέσματος, ούτε η πρόβλεψη της αναγκαιότητάς του (διότι τότε ο δόλος θα ήταν άμεσος), αλλά ο εσωτερικός συμβιβασμός με την πιθανότητα της επέλευσής του (ή, κατ' άλλη διατύπωση, η «επιδοκιμασία» του)¹³. Όμως, άλλο επιδοκιμασία και άλλο αποδοχή. Αυτό που εδώ έχει σημασία είναι η βούληση, δηλ. η αποδοχή. Έτσι η αποδοχή, ως αυτοτελές στοιχείο, το οποίο πρέπει να τεκμηριώνεται αυτοτελώς από την συνολική εξέταση όλων των περιστάσεων τέλεσης του εγκλήματος. Εξάλλου αδιαφορία δεν σημαίνει αναγκαίως και αποδοχή¹⁴. Γλωσσικά **επιδοκιμάζω** σημαίνει, εγκρίνω, επικροτώ, αποδέχομαι. Μπορεί κάποιος να αποδέχεται κάτι χωρίς να το επιδοκιμάζει¹⁵. Επίσης η διαπίστωση της μη απώθησης από την συ-

νείδηση σημαίνει μεν αποκλεισμό της χωρίς συνείδηση αμέλειας, δεν σημαίνει όμως κατ' ανάγκη ότι αυτομάτως μεταβαίνουμε στο πεδίο του ενδεχόμενου δόλου.

Β. Ο ενδεχόμενος δόλος και η διάκριση του από την ενσυνείδητη αμέλεια

Ο δόλος ως αμιγώς υποκειμενικό μέγεθος συντίθεται από το γνωστικό (διανοητικό) και το βουλητικό στοιχείο του προβλεφθέντος εγκληματικού αποτελέσματος, τα οποία είναι ισότιμα και στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Ως εκ τούτου δεν αρκεί μόνον η γνώση του υψηλού κινδύνου επέλευσης του εγκληματικού αποτελέσματος από τυχόν πράξεις ή παραλείψεις του δράστη, για να μεταβάλει σε ενδεχόμενο δόλο μια βαριά ή ελαφρά αμέλεια, παραβίαση του οικείου καθήκοντος επιμέλειας, αλλά προσαπαιτείται και η διαπίστωση ότι ο υπαίτιος κατά την κρίσιμη χρονική στιγμή της πράξης ή παράλειψής του δεν απώθησε από τη συνείδησή του την παράσταση του εκ των ενεργειών αυτών προβλεφθέντος, ως δυνατόν να επέλθει, εγκληματικού αποτελέσματος και εντεύθεν το επιδοκίμασε¹⁶. Το διανοητικό (γνωστικό) στοιχείο, τόσο στον ενδεχόμενο δόλο όσο και την ενσυνείδητη αμέλεια είναι ταυτόσημο και συνίσταται στη γνώση (πρόβλεψη) του ενδεχόμενου ή δυνατό του εγκληματικού αποτελέσματος. Μοιάζουν, καθώς και στις δύο άνω μορφές υπαιτιότητας, ο δράστης πιθανολογεί την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος. Διαφέρουν ωστόσο ριζικά, ως προς το βουλητικό στοιχείο. Η βούληση (θέληση) του εγκληματικού αποτελέσματος προϋποθέτει λογικά την πρόβλεψη (γνώση) του. Πιο αναλυτικά στον ενδεχόμενο δόλο, το βουλητικό στοιχείο συνίσταται στην αποδοχή (επιδοκιμασία) από το δράστη της παραγωγής των όρων του εγκλήματος και συνεπώς του εγκληματικού αποτελέσματος. Το ενδεχόμενο δηλαδή στον ενδεχόμενο δόλο δεν αναφέρεται στη βούληση για την διάπραξη του εγκλήματος, αλλά στην επέλευ-

10. ΑΠΣυμβ 1101/2006.

11. ΑΠΟΛ 4/2010, ΑΠ 1984/2017, ΑΠ 123/2015, ΑΠ 282/2013, ΑΠ 2032/2004, ΑΠ 2313/2004.

12. Γάφος Η, Ποινικό Δίκαιο, ΓενΜ, 1973, 306.

13. ΑΠ 1413/2010.

14. ΑΠ 216/65, ΠοινΧρ ΙΕ' 487, ΑΠ 1657/2003, ΠοινΧρ ΝΔ' 610.

15. Βλ. Μυλωνόπουλου Χρ., ό.π., 257 με εκεί παρ.

16. ΑΠ 1759/2019, ΑΠ 65/2007, ΑΠ 1926/2004.

ση του αποτελέσματος¹⁷. Αντίθετα στην ενσυνείδητη αμέλεια, το βουλευτικό στοιχείο συνίσταται στην αποδοκιμασία (απόκρουση) του εγκληματικού αποτελέσματος. Δηλαδή, η βεβαιότητα του δράστη, ότι δεν θα επέλθει το αξιόποιο αποτέλεσμα, οδηγεί στην ενσυνείδητη αμέλεια. Η ελπίδα και κατά μείζονα λόγο η απλή ευχή ή επιθυμία του δράστη να μην επέλθει το προβλεπόμενο αποτέλεσμα εντάσσονται στο πεδίο του ενδεχόμενου δόλου και όχι στο πεδίο της συγγενούς προς αυτόν έννοιας της ενσυνείδητης αμέλειας, για τη συνδρομή της οποίας απαιτείται όχι ελπίδα, αλλά πίστη για την μη επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος. Και τούτο, γιατί η συνέχιση της κινδυνώδους δραστηριότητας, έστω και με την ελπίδα αποφυγής του εγκληματικού αποτελέσματος, καταδεικνύει ότι σπουδαιότερη για το δράστη είναι η επίτευξη του τελικού σκοπού του, παρά η διαφύλαξη του εννόμου αγαθού του οποίου πιθανολογείται η βλάβη¹⁸. Ο ορισμός συνεπώς της ενσυνείδητης αμέλειας συνιστά αρνητικά και ορισμό του ενδεχόμενου δόλου και αντιστρόφως¹⁹. Συνεπώς, στον ενδεχόμενο δόλο ο δράστης κατά την κρίσιμη χρονική στιγμή της πράξης ή παράλειψής του δεν απώθησε από τη συνειδησή του το εγκληματικό αποτέλεσμα, το οποίο είχε προβλέψει και το επιδοκίμασε, ενώ στην ενσυνείδητη αμέλεια, ο δράστης αποκρούει εσωτερικά το αποτέλεσμα, ενεργεί όμως, γιατί εσφαλμένα πιστεύει, ότι θα το αποφύγει. Εάν απώθησε από τη συνειδησή του το αποτέλεσμα, αν πίστευε, δηλαδή, ότι αυτό δεν θα επέρχονταν, δεν υπάρχει ενδεχόμενος δόλος, αλλά ενσυνείδητη αμέλεια. Σημειώνεται επίσης, πως η εσωτερική αμέλεια επικαλύπτει την εξωτερική αμέλεια και εκδηλώνεται μέσα από αυτήν, ήτοι στο πως ακριβώς χειρίσθηκε ο δράστης το έννομο αγαθό κάτω από τις συγκεκριμένες περιστάσεις²⁰. Για την ύπαρξη του εν-

δεχόμενου δόλου εξ αιτίας της μη απώθησης του εγκληματικού αποτελέσματος, πρέπει να αποκλεισθεί η ενσυνείδητη αμέλεια²¹.

Γ. Ενδείκτες αποδοχής του εγκληματικού αποτελέσματος

Είναι εξαιρετικά δυσχερές η διάγνωση της συνδρομής ή μη σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, του βουλευτικού στοιχείου του δράστη για τη στοιχειοθέτηση ή μη του ενδεχόμενου δόλου. Και τούτο γιατί ο ενδεχόμενος δόλος και η ενσυνείδητη αμέλεια αποτελούν διαθετικές έννοιες και ως εκ τούτου είναι προσεγγίσιμες μέσα από εξωτερικά παρατηρήσιμα στοιχεία, εμπειρικά/αντικειμενικά δεδομένα, τα οποία αφορούν κυρίως τον τρόπο δράσης των προσώπων και αποκαλούνται «εμπειρικές ενδείξεις»²², μέσω των οποίων γίνεται η διάγνωση της συγκεκριμένης εκάστοτε εσωτερικής ψυχικής κατάστασης του δράστη απέναντι στο έννομο αγαθό και μπορούν να βοηθήσουν αποφασιστικά στη συναγωγή ψυχικού στοιχείου, του βουλευτικού ψυχικού στοιχείου του ενδεχόμενου δόλου²³. Η αδυναμία λοιπόν της ευχερούς διάγνωσης του βουλευτικού στοιχείου του δόλου έχει οδηγήσει στην πράξη σε προσφυγή σε εμπειρικά δεδομένα και κριτήρια κατάφασης συνδρομής ή μη του ενδεχόμενου δόλου (ενδείκτες αποδοχής του αποτελέσματος), δεδομένου ότι ο ποινικός νομοθέτης δεν διευκρίνισε την έννοια της «αποδοχής», καθώς παρέλειψε να απαριθμήσει τις περιπτώσεις, που θα μπορούσαν να υπαχθούν στην έννοια αυτή. Εξάλλου η εσωτερική βουλευτική διάθεση δεν μπορεί να αποκοπεί από την εξωτερική συμπεριφορά του δράστη. Όσο περισσότερες ενδείξεις συντρέχουν, τόσο ενισχύεται η ύπαρξη ενδεχόμενου δόλου και αντιστρόφως για τις αντενδείξεις, που οδηγούν στην ενσυνείδητη α-

17. Τούσης Α/Γεωργίου Α., Ποινικός Κώδικας, 2η έκδ., 1958, 72.

18. ΑΠ 123/2015.

19. Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο, ΓενΜ, 2006, 287.

20. Καϊάφα - Γκμπάντι Μ., Εξωτερική και εσωτερική αμέλεια στο Ποινικό Δίκαιο, 1994, 258 επ.

21. ΑΠ 418/2019, ΠοινΧρ Ν' 41, ΑΠ 1269/2006.

22. βλ. για την αξία των ενδείξεων στην εξιχνίαση των εμπρησμών, Γκουρμπάτση Α, ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ - Η σημασία του όρου στον ΚΠΔ και η αξία τους για την εξιχνίαση των εμπρησμών, ΑρχΝ ΝΒ' 2001/2, 161 επ.

23. Παπαγεωργίου - Γονατάς Στ., Ενδεχόμενος δόλος - Ενσυνείδητη αμέλεια: Μία τρίτη μορφή υπαιτιότητας, 2008, 207 επ.

μέλεια. Τα σημαντικότερα χρήσιμα κριτήρια (ενδείκτες) λοιπόν που χρησιμοποιούνται από τη νομολογία και την επιστήμη για τον προσδιορισμό του γνωσιολογικού στοιχείου και, κατά συνέπεια, τη διάγνωση του βουλητικού στοιχείου του δράστη είναι:

1. Η ιδιαιτέρως υψηλή επικινδυνότητα της εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη, άλλως η ιδιαιτέρως μεγάλη δυναμική και η εγγύτητα του κινδύνου που διαγνώσθηκε από το δράστη²⁴. Υπό το πρίσμα αυτό δε, το υψηλό ποσοστό επικινδυνότητας της πράξης του δράστη χρησιμεύει ως καίριας σημασίας (αλλά όχι μοναδικό) κριτήριο εκτίμησης της βουλητικής του στάσης έναντι του αποτελέσματος, διότι, εάν ο τελευταίος προέβη στο εγχείρημα, παρά το υψηλό ποσοστό κινδύνου επέλευσης του εγκληματικού αποτελέσματος, λογικά εξάγεται το συμπέρασμα και ότι το αποδέχεται. Έχει κριθεί δε από τη νομολογία, ότι η ύπαρξη ιδιαίτερα υψηλού βαθμού πιθανότητας πρόβλεψης του εγκληματικού αποτελέσματος παρέχει ισχυρή ένδειξη για την ψυχική στάση του δράστη και συνεκτιμάται με τις λοιπές αποδείξεις, προκειμένου να εξακριβωθεί, εάν αποδέχθηκε το αποτέλεσμα, χωρίς όμως να αρκεί μόνον αυτό, καθώς δεν υποκαθιστά το βουλητικό στοιχείο του δόλου²⁵.

2. Το αντικειμενικό ποσοστό επικινδυνότητας και η τυχόν ιδιαιτερία του σκοπού, που επιδιώκει ο δράστης με την πράξη του και ειδικότερα η μεγιστοποίηση του επιχειρηματικού οφέλους²⁶.

3. Η αυτοδιακινδύνευση του δράστη, που εκτίθεται στον ίδιο κίνδυνο επέλευσης του εγκληματικού αποτελέσματος με το θύμα, όταν δηλαδή και ο ίδιος, εν δυνάμει, καθίσταται ενδεχομένως θύμα της εγκληματικής του πράξης ή παράλειψης.

4. Η λήψη μέτρων για την αυτοπροστασία του δράστη, ώστε ο κίνδυνος βλάβης για τον ίδιο να εμφανίζεται ως πρακτικά ανύπαρκτος ή

τουλάχιστον σημαντικά μειωμένος σε σύγκριση με τον κίνδυνο που με μεγάλη πιθανότητα θα προκαλέσει η συμπεριφορά του για τα άλλα θιγόμενα έννομα αγαθά²⁷.

5. Η εμμονή του δράστη στην κινδυνώδη δράση και μάλιστα με ιδιοτελείς σκοπούς (είτε οικονομικής φύσης τις περισσότερες φορές, είτε όμως και από ματαιοδοξία ή εγωισμό κινούμενος ο δράστης), καθώς, όπως επισημαίνεται, στη φύση του ενδεχόμενου δόλου ενυπάρχει η προσπάθεια επιδίωξης ενός απώτερου στόχου του δράστη, η οποία διέρχεται μέσα από τη συνειδητή θυσία ενός άλλου εννόμου αγαθού του θύματος²⁸. Σημειωτέον, ο Άρειος Πάγος, σε αρκετές αποφάσεις του, αξιώνει γενικότερα την ύπαρξη λογικού κινήτρου, δεχόμενος ότι «δεν συντρέχει περίπτωση ενδεχόμενου δόλου όταν δεν μπορεί, κατ' αντικειμενική κρίση, να καταφθεί και το βουλητικό στοιχείο της προθέσεως, όπως συμβαίνει, όταν δεν προκύπτει κάποιο λογικό κίνητρο του υπαιτίου προς διάπραξη ενός σοβαρού εκ δόλου εγκλήματος»²⁹.

6. Ειδικότερα στο θανατηφόρο εμπρησμό, ενδείκτη αποτελεί και **η φύση, η σύνθεση, και η προσφορότητα του εμπρηστικού μέσου για τη διακινδύνευση της ζωής ή υγείας και ο χωροχρόνος της πράξης της πυρπόλησης,** όπως π.χ. ο εμπρηστικός μηχανισμός με γκαζάκια και εύφλεκτο υγρό και η βόμβα μολότοφ εντός κτιρίων με την παρουσία ανθρώπων

Από τη στάθμιση όλων αυτών, θα κριθεί, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αν υπήρξε ή όχι εσωτερικός (''ψυχολογικός'') συμβιβασμός του δράστη με την επέλευση ενός εγκληματικού αποτελέσματος, που βρίσκεται έξω από τον άμεσο δόλο³⁰.

Η εξ ενδεικτών συναγωγή συμπεράσματος δεν γίνεται μόνον προς την κατεύθυνση της διαπίστωσης, αλλά και προς εκείνη του αποκλεισμού του ενδεχόμενου δόλου. Ως εκ τούτου, ως «**αντεδείκτες - αντίρροποι παράγοντες**» ύπαρξης ενδεχόμενου δόλου και υποβάθμισής του, κατ' ακολουθίαν, σε αμέλεια κάποιας μορ-

24. ΑΠ 951/2022, ΑΠ 217/2018, ΑΠ 1984/2017, ΑΠ 552/2011, ΠοινΔικ 2012. 206, ΑΠ 1413/2010, Μυλωνόπουλος Χρ., ό.π., 2007, σ. 259.

25. ΑΠΣυμβ 247/2009.

26. ΑΠ 162/2022, ΑΠ 1496/2018, ΑΠ 217/2018, ΑΠ 198/2017, ΑΠ 123/2015.

27. ΑΠ 1913/2010.

28. Βλ. Παπαγεωργίου-Γονατάς Στ., ό.π., 211.

29. ΑΠ 775/2009, ΠοινΧρ ΝΘ' 604, ΑΠ 1015/2007, ΠοινΔικ 2009. 556, ΑΠ 1335/2007, ΠοινΧρ 2008. 357.

30. ΑΠ 1413/2020.

φής, εφόσον ασφαλώς συντρέχουν και οι λοιποί συναφείς όροι του νόμου, λειτουργούν, μεταξύ άλλων, α) το επιχείρημα περί της «μη νοητής αυτοδιακινδύνευσης» του δράστη ή των οικείων του, ή κατ' άλλη διατύπωση «της αμοιβαιότητας του κινδύνου». Ειδικότερα, δεν αντέχει στη λογική ο δράστης να επιδιώκει ένα επιζήμιο για τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα του ίδιου ή κάποιου φιλικού ή συγγενικού του προσώπου εγκληματικό αποτέλεσμα, β) η έλλειψη λογικού κινήτρου, γ) η εξοικείωση του δράστη με τον κίνδυνο. Ειδικότερα, η αποδοχή του ενδεχόμενου δόλου αντενδείκνυται στις περιπτώσεις χαμηλού πιθανολογούμενου ποσοστού κινδύνου λχ (Κατηγορία κινδύνου πυρκαγιάς 1 ή 2). Σε αυτές τις περιπτώσεις ο δράστης «έχει την αίσθηση, ότι η κατάσταση ελέγχεται, χωρίς η υπέρβασή της να εξαρτάται από την τύχη» και υποστηρίζεται, πως δεν στοιχειοθετείται αποδοχή πιθανολογηθέντος αποτελέσματος, αλλά μόνον πίστη αποφυγής του, ως εννοιολογικό στοιχείο της ενσυνείδητης αμέλειας και ως εκ τούτου, ως αντενδείκτης του ενδεχόμενου δόλου³¹, δ) η μη λήψη αποτρεπτικών μέτρων από τον δράστη, ε) η συμπεριφορά του δράστη μετά την πράξη και την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος (μετεγκληματική συμπεριφορά του δράστη³², στ) η συναισθηματική εγγύτητα μεταξύ δράστη και θύματος και ζ) η αίσθηση ότι η «κατάσταση ελέγχεται».

IV. Αρμοδιότητες του Πυροσβεστικού Σώματος (ΠΣ) στις πυρκαγιές

A. Νομοθετικό πλαίσιο

Το ΠΣ έχει ως αποστολή, κατά τη διάταξη του άρθρου 74 του ν. 4662/2020 (Α' 27), μεταξύ άλλων: α) για την ασφάλεια και προστασία της ζωής και περιουσίας των πολιτών από κινδύνους φυσικών καταστροφών, β) την ευθύνη και τον επιχειρησιακό σχεδιασμό της αντιμετώπισης των πυρκαγιών, καθώς και την παροχή συνδρομής για τη διάσωση των ατόμων που απει-

λούνται από αυτές και γ) την ευθύνη για τη διεξαγωγή των πυροσβεστικών – διασωστικών επιχειρήσεων της Πολιτικής Προστασίας. Ως «επιχειρησιακός σχεδιασμός» νοείται η οργάνωση, η διαχείριση και ο συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων δυνάμεων και μέσων πυρόσβεσης και διάσωσης. Ο επιχειρησιακός σχεδιασμός περιλαμβάνει ενέργειες που εξασφαλίζουν τον έγκαιρο εντοπισμό, την αναγγελία και επέμβαση, ώστε να επιτυγχάνεται η άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση των πυρκαγιών και των κινδύνων που απορρέουν από αυτές. Επίσης, επί δασικών πυρκαγιών, κατά τη διάταξη του άρθρου 1 § 1 του ν. 2612/1998 (Α' 112) έχει την ευθύνη και επιχειρησιακό σχεδιασμό της καταστολής των πυρκαγιών στα δάση και δασικές εκτάσεις. Περαιτέρω, το Εθνικό Συντονιστικό Κέντρο Επιχειρήσεων και Διαχείρισης Κρίσεων (ΕΣΚΕΔΙΚ), ως Κεντρική Υπηρεσία του ΠΣ (άρθρο 79 § 2 (ε) του ν. 4662/2020), στις αρμοδιότητές του οποίου, μεταξύ άλλων, όπως προβλέπεται από τον Κανονισμό Οργάνωσης και Λειτουργίας του (Υ.Α. 29190 οικ. Φ.109.1/17.2.2020 (Β' 3005) είναι και ο επιχειρησιακός συντονισμός της κινητοποίησης των πυροσβεστικών δυνάμεων, μέσων και εξοπλισμού στο πλαίσιο εκπλήρωσης της αποστολής του ΠΣ για την αντιμετώπιση των συνεπειών, εκτός άλλων, από φυσικές καταστροφές, τις περιπτώσεις διάσωσης και παροχής βοήθειας στις πυρκαγιές. Επιπλέον, κατά την εκπλήρωση της κύριας αποστολής του ΠΣ, που είναι η ασφάλεια και προστασία της ζωής των πολιτών από του κινδύνους των πάσης φύσεως πυρκαγιών και ειδικότερα η κατάσβεση της πυρκαγιάς, η λήψη και επιβολή προληπτικών μέσων για την αποφυγή του κινδύνου από την επέκτασή της και η παροχή βοήθειας για τη διάσωση αυτών που κινδυνεύουν από την πυρκαγιά, σύμφωνα με τις προεκτεθείσες διατάξεις, αλλά και το άρθρο 1 § 2 του π.δ. 210/1992 (Α' 99), - Κανονισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας του ΠΣ (ΚΕΥΠΣ) - με το άρθρο 43 του ΚΕΥΠΣ ορίζονται οι βασικές ενέργειες στις πυρκαγιές και παροχές βοήθειας, οι οποίες ενεργούνται κατά την § 1 αυτού, ενώ με τη διάταξη του άρθρου 44 § 1 του ίδιου ως άνω ΚΕΥΠΣ, που αναφέρεται στα καθήκοντα του διευθύνοντος το κατασβεστικό έργο, ορίζεται

31. Βλ. Μυλωνόπουλου Χρ., ό.π., 260-261.

32. ΑΠ 951/2022, ΑΠ 217/2018, ΑΠ 1063/2015.

ότι ο επικεφαλής των πυροσβεστικών δυνάμεων έχει την ευθύνη της διεύθυνσης και του συντονισμού του κατασβεστικού έργου και ο οποίος, κατά την § 9 του ίδιου άρθρου, έχει υποχρέωση να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την αποτροπή επέκτασης της πυρκαγιάς. Επίσης, κατά το άρθρο 12 § 8 του ίδιου άνω Κανονισμού, ο Αρχηγός του ΠΣ συντονίζει τις ενέργειες παροχής βοήθειας και διάσωσης σε σοβαρά συμβάντα.

Β. Η υπαιτιότητα του πυροσβέστη επί θανατηφόρου πυρκαγιάς

Κατά την αντιμετώπιση των πάσης φύσεως πυρκαγιών και τη διάσωση των προσώπων που κινδυνεύουν από αυτές ο πυροσβέστης, υπό την έννοια του αρμοδίου κάθε φορά οργάνου του ΠΣ, που έχει εκ του νόμου την ευθύνη του συντονισμού των πυροσβεστικών δυνάμεων κατά την οργάνωση του πυροσβεστικού έργου και συγκεκριμένα των επιχειρήσεων καταστολής και διάσωσης, κατ' αρχήν, και φυσικά υπό τον όρο εκπλήρωσης όλων των προβλεπομένων εκ της κείμενης νομοθεσίας και των διαταγών της Υπηρεσίας, καθώς και του οικείου επιχειρησιακού σχεδίου, καθηκόντων του, δεν πρέπει να έχει προσωπική (αστική ή ποινική) ευθύνη, δεδομένου του υψηλού κινδύνου του πυροσβεστικού επαγγέλματος και της ταχύτατης φύσης των δράσεων που πρέπει άμεσα να αναληφθούν για την αποτελεσματική εκπλήρωση της κρίσιμης αποστολής του ΠΣ και, εν προκειμένω, για την προστασία της ζωής και περιουσίας των πολιτών καθώς και του δασικού πλούτου της χώρας. Υπό αυτές τις ακραίες συνθήκες και, βέβαια, συχνά και της εξαιρετικά ακραίας συμπεριφοράς των πυρκαγιών και υπό το βάρος της ψυχικής πίεσης λόγω του άγχους για ενδεχόμενες νομικές συνέπειες, καλείται συχνά να λάβει σημαντικές κυρίως για τη ζωή των πολιτών αποφάσεις σε κλάσματα δευτερολέπτου, άλλως η κατ' ελάχιστον καθυστέρηση στην λήψη συγκεκριμένων κατά περίπτωση αποφάσεων, είναι δυνατό να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή τους. Η κυριαρχική αυτή ασυλία βεβαίως προστατεύει και τους (ομοσπονδιακούς) πυροσβέστες/δασοπυροσβέστες (μόνιμους και εθελοντές) στις ΗΠΑ

από καλοπροαίρετες (με καλή πίστη) ενέργειές τους και χωρίς βαριά (ενσυνείδητη) αμέλεια (δηλ. απερίσκεπτη ενέργεια) ή εκούσια ανάρμοστη συμπεριφορά ή ενέργειες εκτός του πεδίου των καθηκόντων τους, λ.χ. εκ προθέσεως τελούμενο αδίκημα, που θέτουν σε κίνδυνο ανθρώπινη ζωή, σε περιπτώσεις καταστάσεων έκτακτης ανάγκης από πυρκαγιές. Ωστόσο στη χώρα μας, όπου δεν έχει θεσπισθεί στην ποινική νομοθεσία ειδική ασυλία (ακαταδίωκτο, έστω για μη συνειδητή αμέλεια) για διακριτικές πράξεις των πυροσβεστών κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, όπως απόφαση για τον τρόπο καταστολής των πυρκαγιών και της κατά προτεραιότητα διάσωσης, όσων κινδυνεύουν από αυτές κ.λπ., σε κάθε περίπτωση και κατά τη διερεύνηση δικαστικής υπόθεσης ορισμένης θανατηφόρου πυρκαγιάς, θα πρέπει να εξετάζεται η εκ της συμπεριφοράς τους συνδρομή των όρων του ΠΚ για την υπαιτιότητα και τη θεμελίωση της ποινικής υπόστασης ορισμένου αδικήματος, όπως λ.χ. της θανατηφόρου (κακουργηματικής) έκθεσης, του θανατηφόρου εμπρησμού και εμπρησμού σε δάση.

Γ. Ενδείκτες κατάφασης ενδεχόμενου δόλου κατά τον θανατηφόρο εμπρησμό

Επί θανατηφόρου δασικής πυρκαγιάς, το παραπάνω γενικό κριτήριο της ιδιαίτερης επικινδυνότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη, σε συνδυασμό με το αντικειμενικό ποσοστό επικινδυνότητας της ενέργειας του δράστη, η χρησιμότητα των οποίων, ως ενδεικτικού στοιχείου της βουλητικής στάσης, δεν μπορούν να αμφισβητηθούν, αποτελούν δε τα κυριότερα αντικειμενικά κριτήρια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον προσδιορισμό του γνωσιολογικού στοιχείου και, κατά συνέπεια, της βουλητικής στάσεως του δράστη του εγκλήματος του εμπρησμού και του εμπρησμού σε δάση με ενδεχόμενο δόλο κατ' αληθινή συρροή. Ειδικότερα το ως άνω αντικειμενικό ποσοστό επικινδυνότητας στις δασικές πυρκαγιές εξειδικεύεται και αποδίδεται, εκτός άλλων, κυρίως με τον ενδείκτη του **βαθμού κινδύνου πυρκαγιάς (άλλως δείκτη επικινδυνότητας)**, όπως αυτός αποτυπώνεται στον εκ της ΓΠΠΠ εκδιδόμενο

καθημερινά κατά την αντιπυρική περίοδο εκάστου έτους ημερήσιο χάρτη πρόβλεψης κινδύνου πυρκαγιάς, ο οποίος σε συνδυασμό με τις επικρατούσες - ευνοϊκές για ακραία συμπεριφορά πυρκαγιάς πυρομετεωρολογικές συνθήκες, όπως ιδιαίτερα οι υψηλές θερμοκρασίες και η ένταση του ανέμου, η χαμηλή σχετική υγρασία του ανέμου και η υγρασία της βλάστησης, που επικρατούν κατά την χρόνο και τον τόπο τέλεσης της πράξης του δράστη, καθιστούν λογικά δεδομένη την αποδοχή του εγκληματικού αποτελέσματος. Όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός κινδύνου πυρκαγιάς, τόσο δυσκολότερο είναι να αποδεχθούμε πως ο δράστης δεν διέγνωσε την επέλευσή του αξιόποινου αποτελέσματος ή πως ήλπιζε, ότι δε θα επέλθει αυτό τελικά, καθώς αποδεικνύεται πιο εύκολα το βουλητικό στοιχείο της αποδοχής βλάβης του εννόμου αγαθού του δράστη, γιατί έχει ξεκάθαρη εικόνα της κινδυνώδους κατάστασης από το ανωτέρω ιδιαίτερα επικίνδυνο εγχείρημα του δράστη³³.

Στα παρακάτω παραδείγματα ο δράστης προβλέπει την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος της ενέργειας ή παράλειψής του και αποδέχεται την πραγμάτωσή του. Πιο αναλυτικά:

1ο Παράδειγμα: Σε περιοχή όπου ο δείκτης επικινδυνότητας είναι τουλάχιστον Κατηγορίας 4, δηλ. ο κίνδυνος πυρκαγιάς είναι ιδιαίτερα υψηλός, γεγονός που σημαίνει, ότι ο αριθμός των πυρκαγιών, που αναμένεται να εκδηλωθούν, πιθανόν να είναι μεγάλος αλλά, το κυριότερο, κάθε πυρκαγιά μπορεί να λάβει μεγάλες διαστάσεις εφόσον ξεφύγει από την αρχική προσβολή, καθώς και οι επικρατούσες πυρομετεωρολογικές συνθήκες είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές για ακραία συμπεριφορά πυρκαγιάς (ενδείκτης ποσοστό επικινδυνότητας), όποιος προβαίνει, παρά την απαγόρευση του νόμου (Πυροσβεστική Διάταξη 9/2024 – ΦΕΚ 2387/τ. Β' /22.4.2024) και την ενημέρωση του κοινού, τόσο από τη ΓΠΠΠ, όσο και του αρμοδίου Δήμου με σχετικά δελτία τύπου που μεταδόθηκαν από τα ΜΜΕ

γενικής και τοπικής εμβέλειας, στην καύση υπολειμμάτων καλλιεργειών σε ζώνη μίξης δασικής έκτασης και οικιστικού ιστού, με αποτέλεσμα την πρόκληση (αστικής) πυρκαγιάς, η οποία υπό τις ανωτέρω συνθήκες επεκτείνεται και σε δασική έκταση, καθώς και στον παρακείμενο οικισμό, και θέτει σε κίνδυνο τους κατοίκους του οικισμού, και εξ αυτής τελικά επήλθε θάνατος κατοίκων του, θεμελιώνεται αντικειμενικά και υποκειμενικά η τέλεση του αδικήματος του θανατηφόρου (κοινού) εμπρησμού και του εμπρησμού σε δάση με ενδεχόμενο δόλο κατ' αληθινή συρροή. Και τούτο, γιατί ο δράστης με την άνω συνειδητή ανάληψη ιδιαίτερα επικίνδυνης δραστηριότητας, πολλώ δε μάλλον και υπό την παντελή ή έστω ανεπαρκή λήψη αποτρεπτικών μέσων π.χ. πυροσβεστικών μέσων νερού και λοιπών μέτρων πυρασφάλειας, για την σωτηρία των εννόμων αγαθών τρίτων, λ.χ. της ζωής ή υγείας των κατοίκων της περιοχής, συμπεριφορά που συνιστά αδιαφορία του δράστη στην έννομη τάξη, ήτοι κοινωνική ασυνειδησία και ανευθυνότητα, παρότι ο ίδιος γνωρίζει το εγκληματικό αποτέλεσμα ως πιθανό (ενδεχόμενο) και το αποδέχεται, υπό την έννοια ότι το επιδοκιμάζει ή συμβιβάζεται με αυτό, δηλαδή προχωρεί στην επιδίωξη του στόχου του, που είναι η καύση υπολειμμάτων καλλιεργειών, παρά τον υψηλό βαθμό επικινδυνότητας της συμπεριφοράς του, δηλαδή η καύση ενεργείται σε περιοχή με πολύ υψηλό δείκτη κινδύνου πυρκαγιάς (Κατηγορία 4), αδιαφορεί για την τύχη του εννόμου αγαθού της ζωής και υγείας των κατοίκων, καθώς και του φυσικού περιβάλλοντος (δάσους), ενώ συγχρόνως δεν έχει λόγους να πιστεύει σε μια επιτυχή έκβαση του άνω εγχειρήματος και στη μη επέλευση του αξιόποινου αποτελέσματος. Ο δράστης αυτός μεριμνά μόνον για την αυτοπροστασία τη δική του και όχι την προστασία των άλλων έννομων αγαθών, λ.χ. της ζωής, του δάσους, έναντι του ενδεχόμενου να επέλθει το εγκληματικό αποτέλεσμα από την επικίνδυνη συμπεριφορά του· είναι δύσκολο να δεχθούμε πως δεν πράττει με ενδεχόμενο δόλο, καθώς προβλέπει ως πιθανή την επέλευση του αξιόποινου αποτελέσματος και την αποδέχεται, παραλείποντας να λάβει μέτρα προστασίας για τα υπόλοιπα έννομα αγαθά. Στην πε-

33. Βλ. Γκουρμπάτση Α., Εμπρησμός δάσους: ο πολύ υψηλός κίνδυνος πυρκαγιάς, ως ενδείκτης του βουλητικού στοιχείου του δράστη με ενδεχόμενο δόλο, ΠερΔικ 3-4/2019. 69.

ρίπτωση αυτή δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το δράστη το επιχείρημα (αντένδειξη) της «συνήθειας κινδύνου», το γεγονός, δηλαδή, ότι έχει συνηθίσει να εκτίθεται και να αντεπεξέρχεται τον κίνδυνο από την εμμονή στη συγκεκριμένη κινδυνώδη δράση, η οποία γίνεται σε συνή βάση και κατά τρόπο αποτελεσματικό.

2ο Παράδειγμα: Η μεταφορά εύφλεκτων (επικινδυνών) ουσιών με την επιβατική ή εμπορική αμαξοστοιχία και όχι με τον εκ του νόμου προβλεπόμενο τρόπο και διαδικασία ασφαλούς μεταφοράς τους (**ενδείκτες της ιδιαίτερης επικινδυνότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό επικινδυνότητας του φορτίου**) και φυσικά αυξημένο κόστος μεταφοράς (ενδείκτης της ιδιοτέλειας του σκοπού του δράστη), ενέχει υψηλό ποσοστό κινδύνου ανάφλεξης του φορτίου και εντεύθεν υποβολής των επιβατών ή και του πληρώματος σε διακινδύνευση της ζωής ή υγείας, με αποτέλεσμα από ενδεχόμενο εκτροχιασμό ή και σύγκρουση να προκληθεί πυρκαγιά εξ αιτίας της οποίας ορισμένοι εξ αυτών να απανθρακωθούν, όπως λχ στο δυστύχημα στις 28.2.2023 στα Τέμπη, θεμελιώνει το έγκλημα της θανατηφόρου έκθεσης και της διατάραξης των συγκοινωνιών κατ' αληθινή συρροή. Και τούτο, γιατί ο δράστης, αν και ήταν αντιληπτή η σοβαρή πιθανότητα πρόκλησης του εγκληματικού αποτελέσματος, δεν απώθησε αυτό από τη συνείδησή του, αλλά το επιδοκίμασε, με τον παράνομο τρόπο της πράξης του, επωφελεία του ως άνω κινήτρου.

3ο Παράδειγμα: Επιπροσθέτως, παράδειγμα του θανατηφόρου εμπρησμού αποτελεί η παρασκευή σε βενζινάδικο νοθευμένου καυσίμου κίνησης οχημάτων με την ανάμειξη βενζίνης και εύφλεκτων διαλυτών, λ.χ. τολουόλης, με ιδιότελή σκοπό την αποκόμιση εκ της πωλήσεώς του παράνομου κέρδους (**ενδείκτες η ιδιαίτερως υψηλή επικινδυνότητα της εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη με ιδιότελή σκοπό**), από το οποίο προκαλείται πυρκαγιά, εξ αιτίας δε αυτής απανθρακώνονται άτομα, ο δράστης τελεί θανατηφόρο εμπρησμό με ενδεχόμενο δόλο.

4ο Παράδειγμα: Επίσης, ο δόλος του δράστη που εκτοξεύει από την κατοικία του **βόμβα μο-**

λότοφ (ενδείκτης της ιδιαίτερως υψηλής επικινδυνότητας της συμπεριφοράς του δράστη εξ αιτίας της χρήσης επικινδυνού για την ζωή και υγεία αξιόποινου μέσου τέλεσης του εγκληματικού αποτελέσματος), στοιχειοθετείται, ανεξαρτήτως εάν ο επιδιωκόμενος απ' αυτόν σκοπός ήταν άλλος, να αποτρέψει δηλαδή τον δικαστικό επιμελητή με τη συνδρομή αστυνομικών οργάνων να εισέλθει εντός του κτηρίου και να εκτελέσει την δικαστική απόφαση έξωσης, αφού, προκειμένου να επιτύχει τον ως άνω σκοπό του, που αποτελεί και την κύρια επιδίωξή του, αποδέχεται το συγκεκριμένο αξιόποινο αποτέλεσμα, συμβιβάζόμενος με την ιδέα, ότι, προκειμένου να επιτύχει αυτό που πραγματικά επιθυμούσε, υπήρχε ενδεχόμενο να προκαλέσει κίνδυνο για άνθρωπο και δεν απωθεί στη συνείδησή του το ενδεχόμενο αυτό.

Δ. Ενδείκτες κατάφασης ενδεχόμενου δόλου κατά την θανατηφόρο έκθεση

Υπάρχουν βάσιμα επαρκείς ενδείξεις, ότι θεμελιώνεται αντικειμενικά και υποκειμενικά το αδίκημα της θανατηφόρου έκθεσης (κατά συρροή και έκθεσης επί τυχόν σωματικών βλαβών) με ενδεχόμενο δόλο³⁴ από το αρμόδιο εκ του νόμου όργανο του ΠΣ, που έχει την επιχειρησιακή ευθύνη της διεύθυνσης και του συντονισμού των πυροσβεστικών δυνάμεων, μέσω και εξοπλισμού προς εκπλήρωση του πυροσβεστικού έργου (κατασβεστικού και διασωστικού), όπως λχ τον Διοικητή του ΕΣΚΕΔΙΚ του ΠΣ και του επί του πεδίου επικεφαλής - αξιωματικού των πυροσβεστικών δυνάμεων, όταν σε περιοχή ζώνης μίξης δασικής έκτασης και οικιστικού ιστού και με δείκτη επικινδυνότητας Κατηγορίας 4, (ενδείκτης του υψηλού ποσοστού επικινδυνότητας) εκδηλώνεται δασική πυρκαγιά και παραλείπει να προβεί σε οφειλόμενες ενέργειες και παραλείψεις, κατά το άρθρο 15 του ΠΚ, και συγκεκριμένα να κινητοποιήσει έγκαιρα όλες τις διατιθέμενες κατά τον χρόνο αναγγελίας της

34. Βλ. Γκουρμπάτση Α., Θανατηφόρα έκθεση στο πλαίσιο πυροσβεστικής επιχείρησης, ΠοινΔικ 3-4/2020. 310 επ., contra ΤριμΠΛΑθ 1275/2024, για τη θανατηφόρα πυρκαγιά στο Μάτι Αττικής.

πυρκαγιάς και αναγκαίες για την αποτροπή εξάπλωσης, τον έλεγχο και την πλήρη καταστολή της συγκεκριμένης πυρκαγιάς πυροσβεστικές δυνάμεις, μέσα (επίγεια και εναέρια) και εξοπλισμό, προκειμένου για την αποτροπή κινδύνου της ζωής ή υγείας των κατοίκων του οικισμού, καθώς και την προτεραιότητα, ή ταυτόχρονη με την καταστολή, διάσωση όσων κινδυνεύουν από αυτήν, με αποτέλεσμα να επέλθει θάνατος ή και σωματική βλάβη κατοίκων αυτού. Ο επικεφαλής αξιωματικός ΠΣ στο πεδίο και όποιο άλλο όργανο σε κεντρικό επίπεδο συντονίζει το επιχειρησιακό έργο, έχει εκ του νόμου ιδιαίτερη υποχρέωση και καθήκον της καταστολής της πυρκαγιάς και την παροχή βοήθειας για τη διάσωση των κατοίκων του συγκεκριμένου οικισμού, που κινδυνεύουν από την εξελισσόμενη πυρκαγιά. Ειδικότερα, ο εκάστοτε αρμόδιος για τον επιχειρησιακό συντονισμό αξιωματικός του ΠΣ παραλείπει, εξ αιτίας της έλλειψης συντονισμού, σχεδιασμού και των ανεπαρκών για την έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση της πυρκαγιάς πυροσβεστικών δυνάμεων, μέσων και εξοπλισμού, να προβεί στις επιβαλλόμενες, ως οφείλει εκ του νόμου, της ιδιότητας και των καθηκόντων του, ενέργειες διάσωσης των εγκλωβισμένων εντός των οικιών τους από την πυρκαγιά κατοίκων του οικισμού, με συνέπεια το θάνατο ή και τη σωματική βλάβη των παθόντων. Τις ενέργειες διάσωσης παραλείπει, ενώ γνωρίζει άριστα, ότι οι παθόντες βρίσκονται σε επικίνδυνη για τη ζωή τους κατάσταση (διακινδύνευση), καθώς ο οικισμός γενικώς και ειδικότερα κατοικίες αυτού έχουν κατακλυστεί από τα παραγόμενα προϊόντα της πυρκαγιάς, όπως κυρίως υπέρθερμα, τοξικά και ασφυξιογόνα αέρια του καπνού, φλόγες και θερμική ακτινοβολία, αποδέχεται δε, λόγω και της ύπαρξης ιδιαίτερα υψηλού βαθμού πιθανότητας πρόβλεψης του εγκληματικού αποτελέσματος, την κατάσταση της διακινδύνευσης που παράγονται από την παραμονή των παθόντων εντός των επικινδύνων για τους κατοίκους κατοικιών, μη ενεργώντας συνειδητά τις αναγκαίες γι' αυτούς λυτρωτικές ενέργειες, αν και έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει την επέλευση του κινδύνου για τη ζωή τους. Το αποτέλεσμα δε του θανάτου των παθόντων, το οποίο βάσει των

ανωτέρω συνθηκών το αρμόδιο όργανο του ΠΣ προβλέπει μεν ως πιθανό, ωστόσο ελπίζει, ότι εν τέλει δεν θα συμβεί (επέλθει), αν επιδείκνυε την εκ των ανωτέρω δυσμενών συνθηκών και περιστάσεων επιβαλλόμενη επιμέλεια και προσοχή, την οποία μπορεί να καταβάλει με βάση την προσωπική του ικανότητα, γνώση και εμπειρία, εν όψει του επαγγέλματός του, ως πυροσβέστη. Στοιχειοθετείται δε αντικειμενικά και υποκειμενικά το αδίκημα της θανατηφόρου έκθεσης με ενδεχόμενο δόλο (άρθρα 27 § 1 και 306 § 2, περ. β' του ΠΚ). Και τούτο, γιατί εκ της ανωτέρω συμπεριφοράς του το αρμόδιο όργανο αφήνει τους παθόντες αβοήθητους, ενώ γνωρίζει ότι τους εγκαταλείπει αβοήθητους και κινδυνεύει η ζωή ή και υγεία τους, καθώς δημιουργούνται όροι με τους οποίους αρχίζει μια αυτοδύναμη διαδικασία, που θα οδηγήσει σε βλάβη του εννόμου αγαθού της ζωής ή υγείας τους, αν δεν ανακοπεί με οποιονδήποτε τρόπο³⁵. Η βοήθεια που πρέπει να παρασχεθεί από τους πυροσβέστες και η οποία αποτελεί ιδιον καθήκον αυτών εκπηγάζον τόσο από το νόμο όσο και το εξ αντικειμένου επικίνδυνο του επαγγέλματός τους και για το λόγο αυτό δεν δικαιούνται να αρνηθούν (σιωπηρώς) δια της παραλείψεως των επιβαλλόμενων για τη διάσωση λυτρωτικών ενεργειών τους με την επίκληση οιασδήποτε αβάσιμων επιχειρημάτων (δικαιολογιών), όπως φόβο, είναι στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, ως αναγκαία για να ανακόψει την εξέλιξη προς τη βλάβη. Ως τέτοια θεωρείται όχι μόνον η προσωπική και άμεση, αλλά και ενδεχομένως η επίκληση βοήθειας τρίτων ειδικών προσώπων. Περαιτέρω, συγκροτείται και η υποκειμενική υπόσταση του άνω αδικήματος, δεδομένου ότι οι παθόντες βρίσκονται ήδη σε κατάσταση κινδύνου για τη ζωή ή την υγεία τους και αποδέχεται δια της παράλειψής του, αν και έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση για την ασφάλεια και προστασία τους, να προβεί στη λυτρωτική για τους παθόντες ενέργεια να παρεμποδίσει την επέλευση του κινδύνου για τη ζωή ή την υγεία τους, κατά το άρθρο 15 του ΠΚ, οι προϋποθέσεις του οποίου έχουν εν προκειμένω

35. ΑΠ 1138/2022, ΑΠ 838/2020.

εφαρμογή, καθώς πρόκειται για έγκλημα τελούμενο δια παραλείψεως. Το αρμόδιο όργανο αποδέχεται τον κίνδυνο, καθώς ελπίζει ότι ο θάνατος ή η σωματική βλάβη δεν θα επέλθει³⁶. Επίσης στη διακεκριμένη περίπτωση της § 2 του άρθρου 306 του ΠΚ (έγκλημα εκ του αποτελέσματος) απαιτείται δόλος, έστω και ενδεχόμενος, για το βασικό έγκλημα και αμέλεια για το βαρύτερο αποτέλεσμα του θανάτου ή της σωματικής βλάβης που επέρχεται, η οποία πρέπει να τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς το βασικό έγκλημα. Επισημαίνεται ότι ο δράστης της έκθεσης δεν θέλει το θάνατο ή τη σωματική βλάβη του θύματος. Ο δόλος του κατευθύνεται στη διακινδύνευση της ζωής ή της σωματικής βλάβης, όχι στην προσβολή αυτών, καθώς πρόκειται για έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης και όχι βλάβης της ζωής. Θα πρέπει να γνωρίζει ότι αφήνει αβοήθητο πρόσωπο, το οποίο έχει κατά τα προεκτεθέντα ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, εκ του επαγγέλματος και των ειδικών καθηκόντων του, να προστατεύσει και ότι από την κατάσταση αυτή κινδυνεύει η ζωή ή η σωματική του ακεραιότητα και αποδέχεται αυτή τη διακινδύνευση μόνο.

Η αυτοδιακινδύνευση από την πυρκαγιά και του ιδίου του επικεφαλής-αξιωματικού, που μπορεί να καταστήσει και τον ίδιο «εν δυνάμει» θύμα των πράξεων ή παραλείψεων του, από μόνη της, δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως επιχείρημα (αντένδειξη) περί μη νοητής αυτοδιακινδύνευσης του επικεφαλής - αξιωματικού του ΠΣ, για τη μη συνδρομή του ενδεχόμενου δόλου αυτού, το οποίο επικαλέσθηκε με την υπό στοιχεία αριθ. πρωτ. 16849/13.8.2020 διάταξη του ο εισαγγελέας προς τον ανακριτή, προκειμένου να απορρίψει συγκεκριμένο αίτημα αυτού για την άσκηση συμπληρωματικής ποινικής δίωξης για το αδίκημα της θανατηφόρου έκθεσης, στο πλαίσιο της ανακριτικής διαδικασίας για την υπόθεση της θανατηφόρου πυρκαγιάς την 23.7.2018 στο Μάτι, καθώς ο πυροσβέστης έχει αναλάβει οικειοθελώς και αυτοβούλως, μετά από πολυετή και κατάλληλη ειδική εκπαίδευση και με τη χρήση ειδικού προστατευτικού εξοπλισμού και μέσων ένα εξ αντικειμένου /

ορισμού επικίνδυνο έργο - το πυροσβεστικό - στο οποίο ενυπάρχει αντικειμενικά ο κίνδυνος (συνειδητή ανάληψη ιδιαίτερα επικίνδυνης δραστηριότητας του δράστη)³⁷. Επίσης για την κατά τα ανωτέρω στοιχειοθέτηση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της θανατηφόρου έκθεσης με ενδεχόμενο δόλο του επικεφαλής - αξιωματικού του ΠΣ, δεν απαιτείται, κατ' ανάγκη, να υπάρχει ως «ενδείκτης» και κίνητρο ή ιδιοτελής σκοπός αυτού, με την έννοια ότι η συμπεριφορά του κατά την διαχείριση και αντιμετώπισης της θανατηφόρου πυρκαγιάς υπαγορεύθηκε από λόγους προσπορισμού ορισμένου κέρδους αυτού. Εκτός, αν αποδειχθεί ότι παράλειψε να ενεργήσει, ως εκ του νόμου όφειλε και επιβάλλονταν από τις συνθήκες και τη συμπεριφορά της πυρκαγιάς, με ιδιοτελή σκοπό (κίνητρο), όπως λχ να εκτεθεί η πολιτική ή (φυσική) Ηγεσία του ΠΣ από την ύπαρξη θανάτων είτε για λόγους πολιτικούς ή για να επωφεληθεί ο ίδιος με την προαγωγή του στην ιεραρχία. Αντίθετα η απόδειξη για τη μη ορθή εκτίμηση και αξιολόγηση του κινδύνου της πυρκαγιάς από τον συντονιστή των πυροσβεστικών δυνάμεων στο παραπάνω παράδειγμα, αποτελεί σαφή ένδειξη αμελούς συμπεριφοράς του αρμοδίου οργάνου.

Δ. Η πληρότητα της αιτιολογίας

Επί παραπομπής του κατηγορουμένου στο ακροατήριο ή επί καταδίκης αυτού για αξιόποινη πράξη την οποία τέλεσε με ενδεχόμενο δόλο, για την πληρότητα της απόφασης απαιτείται η αναφορά συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών, στα οποία θεμελιώνεται η εγκληματική του αποδοχή, ώστε να αποκλείεται η ενσυνείδητη αμέλεια. Επιβάλλεται δηλαδή να αιτιολογείται ιδιαίτερα η ύπαρξη του ενδεχόμενου δόλου και ειδικότερα τόσο το στοιχείο της πρόβλεψης του εγκληματικού αποτελέσματος, όσο και το στοιχείο της αποδοχής του και μάλιστα ότι ο δράστης κατά την κρίσιμη χρονικά στιγμή της πράξης ή της παράλειψής του δεν απώθησε από τη συνείδησή του το εγκληματικό

36. ΑΠ 1503/2002, ΑΠ 332/2000.

37. Βλ. Γκουρμπάτση Α., Ο εμπρησμός στο νέο ΠΚ, 2022, 118-119.

αποτέλεσμα, που είχε προβλέψει και το επιδοκίμασε, χωρίς εκ του βαθμού της πιθανότητας με την οποία προβλέφθηκε το εγκληματικό αποτέλεσμα να τεκμαίρεται και η αποδοχή του ή να καθίσταται περιττή η αποδοχή αυτής³⁸. Πρέπει να αναφέρονται πραγματικά περιστατικά, από τα οποία να προκύπτει λογικό κίνητρο του υπαιτίου προς διάπραξη του εγκλήματος και δεν αρκεί η αναφορά της πιθανότητας με την οποία ο δράστης προέβλεψε το εγκληματικό αποτέλεσμα, ως ενδεχόμενη συνέπεια της πράξεώς του, ούτε η αναφορά ότι ο δράστης, παρά την ανωτέρω πρόβλεψή του, προχώρησε στην τέλεση της πράξεως (ενέργεια ή παράλειψη), χωρίς να λάβει υπόψη του την ανωτέρω πρόβλεψη³⁹. Σε περίπτωση αμφιβολίας υπάρχει ενσυνείδητη αμέλεια. Επομένως για να έχουμε ενδεχόμενο δόλο ένεκα της μη απώθησης από τη συνείδηση του εγκληματικού αποτελέσματος πρέπει να έχει αποκλεισθεί αιτιολογημένα η ενσυνείδητη αμέλεια⁴⁰. Πρέπει να παρατίθενται πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει, ότι ο δράστης είχε εναργή στη συνείδησή του την παράσταση των εγκληματικών αποτελεσμάτων, δηλαδή την πρόβλεψη αυτών και εντεύθεν τα επιδοκίμασε (απεδέχθη) - πρόκειται για το διαγνωστικό στοιχείο - αφενός μεν, και (-εφόσον υπάρχουν αυτά -) αφετέρου για το βουλητικό στοιχείο, πρέπει να προκύπτει, ότι συνεκτιμήθηκαν και στοιχεία που ήταν σε βάρος του από τα αποτελέσματα που επήλθαν από την συμπεριφορά του (αντενδείκτες - αντίρροποι παράγοντες)⁴¹.

V. Συμπεράσματα

Η διάκριση του ενδεχόμενου δόλου από την ενσυνείδητη αμέλεια συνιστούσε ανέκαθεν ένα ιδιαίτερα εριζόμενο ζήτημα, που απασχόλησε, τόσο τη θεωρία, όσο και τη νομολογία. Και τούτο γιατί οι ανωτέρω μορφές υπαιτιότητας πα-

ρόλο που ταυτίζονται ως προς το γνωστικό στοιχείο, διαφέρουν ριζικά ωστόσο ως προς το βουλητικό στοιχείο. Ως εκ τούτου το βουλητικό στοιχείο θα πρέπει να έχει το προβάδισμα κατά την επίμαχη διάκριση του ενδεχόμενου δόλου από την ενσυνείδητη αμέλεια. Η αποδοχή του εγκληματικού αποτελέσματος αποτελεί, κατά τα προεκτεθέντα, το κυρίαρχο στοιχείο της έννοιας του ενδεχομένου δόλου, το οποίο εννοιολογικά είναι εντελώς διαφορετικό από την πίστη, ότι δεν θα επέλθει το εγκληματικό αποτέλεσμα, η οποία αποτελεί, κατά το άρθρο 28 του ΠΚ, στοιχείο της ενσυνείδητης αμέλειας, αλλά και την ειδοποιό διαφορά μεταξύ αυτής και ενδεχομένου δόλου, αφού η πρόβλεψη του εγκληματικού αποτελέσματος αποτελεί κοινό στοιχείο και των δύο.

Εξάλλου, ο δόλος και η αμέλεια αποτελούν διαθετικές έννοιες, δηλαδή έννοιες που περιγράφουν καταστάσεις, οι οποίες δεν είναι άμεσα προσβάσιμες σε εμπειρική παρατήρηση, καθότι δεν αναφέρονται σε αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου. Αποδίδουν, αντίθετα, τον εσωτερικό - αθέατο - κόσμο του δράστη, ήτοι ενδιάθετες (εσωτερικές - ψυχικές) καταστάσεις του ατόμου, οι οποίες γίνονται αντιληπτές μόνο μετά από παρατήρηση των τρόπων με τους οποίους αυτές εκδηλώνονται. Προσεγγίζονται δηλαδή μόνον μέσα από εξωτερικά παρατηρήσιμα στοιχεία (**εμπειρικές ενδείξεις**), που σηματοδοτούν την ύπαρξη της εσωτερικής κατάστασης. Ωστόσο, η εσωτερική βουλητική διάθεση δεν μπορεί να αποκοπεί από την εξωτερική συμπεριφορά του δράστη. Προκειμένου λοιπόν να προσεγγισθεί το επίμαχο ζήτημα, ενόψει δε της αδυναμίας ευχερούς διάγνωσης του βουλητικού στοιχείου του δράστη με ενδεχόμενο δόλο, έχει οδηγήσει στην πράξη στην προσφυγή σε εμπειρικά κριτήρια κατάφασης συνδρομής του ενδεχόμενου δόλου (**ενδείκτες αποδοχής του αποτελέσματος**), ως ενδείξεων, και αντίστοιχα των αντενδείξεων - (**αντενδείκτες - αντίρροποι παράγοντες**), που υποβαθμίζουν τον ενδεχόμενο δόλο σε αμέλεια, κατά τη συναγωγή του βουλητικού στοιχείου του δράστη. Η προσεκτικότερη μελέτη των ενδείξεων και αντενδείξεων του ενδεχόμενου δόλου αποδεικνύει, ότι πολλές από αυτές αλληλοαναιρούνται, καθιστώντας και

38. ΑΠ 1035/2023, ΑΠ 162/2022, ΑΠ 160/2019, ΑΠ 497/2018, ΑΠ 217/2018, ΠοινΧρ ΞΘ' 433, ΑΠ 68/2017, ΠοινΧρ ΞΗ' 375.

39. ΑΠ 1959/2006, ΠοινΧρ ΝΖ' 201.

40. ΑΠ 418/99, ΠοινΧρ Ν' 41, ΑΠ 1269/2006.

41. ΑΠ 1269/2006, ΑΠ 1335/2007' ΑΠ 65/2007.

πάλι ακόμη πιο δυσχερές το διαγνωστικό έργο του δικαστή. Για την αποδοχή ή μη του ενδεχόμενου δόλου πρέπει να εξετάζεται το σύνολο της συμπεριφοράς του δράστη, καθώς ο συνδυασμός της εσωτερικής βουλητικής διάθεσης του δράστη με την εξωτερική συμπεριφορά του, μπορεί να προσφέρει τους κατάλληλους ενδείκτες και αντεδείκτες. Σε ένα ολοκληρωμένο και δογματικά ορθά δομημένο σύστημα ενδεικτών και αντενδεικτών ενδεχόμενου δόλου, αυτοί βοηθούν το έργο του δικαστή, οδηγώντας τον να καταλήξει στην δικανική κρίση του, καθώς εχέγγυα δικανικής κρίσης είναι αφενός να συρρέουν σωρευτικά περισσότεροι τέτοιοι ενδείκτες που οδηγούν στην κατάφαση του βουλητικού ψυχικού στοιχείου του ενδεχόμενου δόλου και αφετέρου να μην συρρέουν με ισχυρούς αντεν-

δείκτες, των οποίων η συνδρομή οδηγεί στην ενσυνείδητη αμέλεια. Σε περίπτωση αμφιβολιών κατά τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης, ο ποινικός δικαστής οφείλει, κατ' εφαρμογή της αρχής *in dubio pro reo* (ή *in dubio promittiore*), να δεχθεί υποχρεωτικά την ευμενέστερη για τον κατηγορούμενο λύση, ήτοι τη συνδρομή της ενσυνείδητης αμέλειας κι όχι του ενδεχόμενου δόλου. Βέβαια η ανυπαρξία αντενδεικτών δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ένδειξη κατάφασης ενδεχόμενου δόλου. Περαιτέρω η αποδοχή του εγκληματικού αποτελέσματος, ως βουλητικό – ψυχολογικό στοιχείο, θα πρέπει να αιτιολογείται ειδικά, και συγκεκριμένα μάλιστα ο λόγος για τον οποίο συντρέχει στο πρόσωπο του εκάστοτε δράστη.